

યના મેનેજમેન્ટની સૌથી મહત્વપૂર્ણ ચિંતાઓ સામાન્ય રીતે શું હોય છે? ભારત હોય કે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, ટોચના મેનેજરો હંમેશાં અસરકારક નિર્ણયો લેવા, ઉત્પાદકતા વધારવા, ખર્ચમાં કાપ મૂકવા અને કંપનીમાં પરિવર્તનને સ્વીકારવા જેવી જરૂરિયાતો સાથે રોજગાર સુરક્ષાનું સંતુલન સાધવાની ફિરાકમાં હોય છે. એકસરખી લાગતી સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે જાપાની મેનેજરોનો અભિગમ જોકે બિલકુલ અલગ હોય છે. પશ્ચિમના મેનેજરો માટે આ નીતિઓનું અનુકરણ કરવું કદાચ યોગ્ય ન ગણાય. હકીકતમાં, તે સરળ પણ નથી. જાપાનની દરેક નીતિ ત્યાંની પરંપરા અને સંસ્કૃતિમાં ઊંડે સુધી જડાયેલી છે, જાપાની સમાજ અને અર્થતંત્રની અનેક સમસ્યાઓના ઉકેલમાં જે મૂલ્યો અને આદતો જોવા મળે છે, તે જાપાની કુળોના અનુયાયીઓ, જેન પરંપરાના સાધુઓ તેમજ જાપાની કલાની મહાન 'શાળાઓ'ના સુલેખકો અને ચિત્રકારો દ્વારા સદીઓ પહેલાં વિકસાવવામાં આવી હતી.

તો આવો, જાપાની જીવનકળા અને મેનેજમેન્ટના કેટલાક મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતો વિશે જાણીએ.

૧. ઇકીગાય

જાપાની ભાષામાં 'ઇકી'નો અર્થ 'જીવન' અને 'ગાઈ'નો અર્થ 'મૂલ્ય' થાય છે. તેથી 'ઇકીગાઈ'ની વિભાવના પોતાના જીવનના હેતુ અને મૂલ્ય સાથે જોડાયેલી છે. જાપાનીઓ જીવનમાં પોતાના હેતુને શોધવામાં માને છે અને તમે શું કરવા માગો છો તે સમજવાની એક રીત તરીકે ઇકીગાઈનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓ પોતાના દીર્ઘાયુષ્ય અને સુખી જીવન માટે પણ ઇકીગાઈને મહત્વ આપે છે. દરરોજ એવું કંઈક કરવાનું તેઓ પસંદ કરે છે, જે તેમના જીવનમાં મૂલ્ય ઉમેરે અને તેમના જુસ્સા સાથે તેમજ દુનિયાની જરૂરિયાતો સાથે સુસંગત હોય. ઇકીગાઈ વ્યક્તિને સતત પ્રયત્નશીલ, હેતુપૂર્ણ અને ઉત્સાહી રાખે છે.

૨. શિકાતા ગા નાઈ

આ જાપાની ખ્યાલનો અર્થ છે, 'તેમાં કંઈ કરી શકાય તેમ નથી' અથવા 'જે આપણા નિયંત્રણની બહાર છે, તેને સ્વીકારી લેવું.' આપણે બધા જીવનમાં આસપાસના લોકો પાસેથી સલાહ અને સૂચનો સાંભળીને મોટા થયા છીએ કે કેટલીક પરિસ્થિતિઓને બદલવી શક્ય નથી. જાપાનના લોકો આ વિચારને માત્ર કહેવત તરીકે નહીં, પરંતુ જીવન જીવવાની એક રીત તરીકે આત્મસાત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. ફ્રેન્ચ ભાષાના 'C'est la vie' અથવા 'Que sera, sera' જેવા ભાવ સાથે મળતો આ વિચાર આપણને શીખવે છે કે દરેક પરિસ્થિતિ સામે લડવું જરૂરી નથી.

જાપાનીઝ મેનેજમેન્ટમાંથી શીખવા જેવું

જાપાનની દરેક નીતિ ત્યાંની પરંપરા અને સંસ્કૃતિમાં ઊંડે સુધી જડાયેલી છે, જાપાની સમાજ અને અર્થતંત્રની અનેક સમસ્યાઓના ઉકેલમાં જે મૂલ્યો અને આદતો જોવા મળે છે

કેટલીક બાબતો આપણા નિયંત્રણની બહાર હોય છે અને આવી પરિસ્થિતિઓમાં તેને સ્વીકારીને આગળ વધવું જ સમજદારી છે. તેનો અર્થ હાર માનવો નથી, પરંતુ જે બદલી શકાતું નથી તેને સ્વીકારવાની અને જે બદલી શકાય છે તેના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની સમજદારી છે.

૩. વાબી સાબી

આ પ્રાચીન જાપાની ફિલસૂફીનો મૂળભૂત અર્થ છે જીવનની અપૂર્ણતાઓને સ્વીકારવી અને તેમાં રહેલી સુંદરતા શોધવી. આ વિચાર આપણને સંપૂર્ણ બનવાના સતત દબાણમાંથી મુક્ત થવાનું શીખવે છે. દુનિયામાં કોઈ પણ વ્યક્તિ કે વસ્તુ સંપૂર્ણ નથી. દરેકમાં કોઈ ને કોઈ કમી, ખામી અથવા અપૂર્ણતા હોય છે અને આ જ અપૂર્ણતા જીવનને અનોખું અને સુંદર બનાવે છે. વાબી સાબી આપણને સતત વધુ મેળવવાની કે બીજાઓ સાથે પોતાની તુલના કરવાની જગ્યાએ પોતાની જાતને અને જીવનને જેવું છે તેવું સ્વીકારવાનું સૂચવે છે.

માઇન્ડ ચેર બિઝનેસ

★ ડૉ. રિદ્ધીશ જોશી

જીવનમાં આવેલા ફેરફારો, વૃદ્ધાવસ્થા, ભૂલો અને મુશ્કેલીઓને નકારવાને બદલે તેને જીવનના સ્વાભાવિક ભાગ તરીકે જોવાનો આ અભિગમ છે. તે આપણને શીખવે છે કે દરેક વસ્તુ હંમેશાં નવી, સંપૂર્ણ કે કાયમી હોવી જરૂરી નથી. આ રીતે, વાબી સાબી અપૂર્ણતામાં સુંદરતા, સાદગીમાં સંતોષ અને પરિવર્તનમાં સ્વીકાર શોધવાની કળા છે.

૪. ગમન

આ ખ્યાલ વ્યાપકપણે સહનશીલતા, ધીરજ અને આત્મસંયમ સાથે જોડાયેલો છે. ગમનનો અર્થ છે મુશ્કેલ, તણાવપૂર્ણ અથવા અસહ્ય લાગતી પરિસ્થિતિઓને ધીરજ, શાંતિ અને ગૌરવ સાથે સહન કરવી. જીવનમાં આવતી દરેક મુશ્કેલીનો તરત ઉકેલ મળી જાય તે જરૂરી નથી. કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં સમય, ધીરજ અને આંતરિક શક્તિ જ સૌથી મોટો આધાર બને છે. ગમન આપણને શીખવે છે કે મુશ્કેલ સમયમાં ગભરાઈ જવાને બદલે પોતાની જાત પર નિયંત્રણ રાખવું અને સ્થિર રહેવું જોઈએ. જીવનમાં ક્યારેક સફળતા મળે ત્યારે અતિશય ઉત્સાહમાં આવીને છકી ન જવું જોઈએ અને નિષ્ફળતા કે દુઃખ આવે ત્યારે તૂટી પડ્યા ન જવું જોઈએ. સુખ અને દુઃખ બંને જીવનના અસ્થાયી તબક્કા છે.

અને આંતરિક શક્તિ જ સૌથી મોટો આધાર બને છે. ગમન આપણને શીખવે છે કે મુશ્કેલ સમયમાં ગભરાઈ જવાને બદલે પોતાની જાત પર નિયંત્રણ રાખવું અને સ્થિર રહેવું જોઈએ. જીવનમાં ક્યારેક સફળતા મળે ત્યારે અતિશય ઉત્સાહમાં આવીને છકી ન જવું જોઈએ અને નિષ્ફળતા કે દુઃખ આવે ત્યારે તૂટી પડ્યા ન જવું જોઈએ. સુખ અને દુઃખ બંને જીવનના અસ્થાયી તબક્કા છે.

૫. ઓબેટોરી

આ એક જાપાની રૂઢિપ્રયોગ છે, જે આપણને શીખવે છે કે પોતાની જાતની તુલના ક્યારેય બીજા વ્યક્તિ સાથે ન કરવી જોઈએ. દરેક વ્યક્તિ અનન્ય છે અને દરેકની ક્ષમતા, પરિસ્થિતિ, સંઘર્ષ તથા જીવનયાત્રા અલગ હોય છે. તેથી બીજાની સફળતા કે પ્રગતિને પોતાની સાથે સરખાવવાથી ઘણીવાર અસંતોષ અને આત્મવિશ્વાસમાં ઘટાડો થાય છે. આ વિચાર પ્રકૃતિમાંથી પ્રેરણા લે છે અને ચાર વૃક્ષો—ચેરી, પ્લમ, જરદાળુ અને પીચ—નું ઉદાહરણ આપે છે. વસંતઋતુમાં આ ચારેય વૃક્ષો સુંદર ફૂલો આપે છે, પરંતુ દરેકનું ફૂલ અલગ દેખાય છે અને દરેક પોતાની આગવી ગતિએ ખીલે છે. કોઈ એક ફૂલ વહેલું ખીલે છે તો બીજું થોડું મોડું; છતાં કોઈને ઓછું કે વધુ સુંદર

માનવામાં આવતું નથી. આ જ રીતે દરેક વ્યક્તિએ પોતાની ગતિએ વિકાસ કરવો જોઈએ.

૬. કાઈઝેન

કાઈઝેનની વાત કર્યા વિના જાપાની વિભાવનાઓ વિશે વાત કરવામાં આવે તો તે કદાચ અધૂરું સંશોધન ગણાય. 'કાઈઝેન' એક જાપાની શબ્દ છે, જેનો અર્થ થાય છે સતત સુધારો અથવા વધુ સારા માટે સતત પરિવર્તન. તેનો ઉપયોગ મોટાભાગે વ્યવસાયની ફિલસૂફી તરીકે થાય છે અને તે બે શબ્દોથી બનેલો છે—'કાઈ' એટલે 'પરિવર્તન' અને 'ઝેન' એટલે 'સારું'. કાઈઝેન સતત અને ક્યારેય ન સમાપ્ત થનારા સુધારાની વાત કરે છે. તે માને છે કે નાના-નાના ફેરફારો પણ સમય જતાં એકઠા થઈને જીવન અને કાર્યમાં મોટા સુધારા લાવી શકે છે. કાઈઝેન ખરીદી અને લોજિસ્ટિક્સ જેવી પ્રક્રિયાઓમાં પણ લાગુ પડે છે, જે સપ્લાય ચેઈનમાં સંસ્થાકીય સીમાઓને પાર કરે છે. આ વિચારસરણીનો ઉપયોગ આરોગ્યસંભાળ, મનોરોગચિકિત્સા, જીવન કોચિંગ, સરકાર અને બેન્કિંગ જેવા ક્ષેત્રોમાં પણ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રમાણિત કાર્યક્રમો અને પ્રક્રિયાઓમાં સતત સુધારો કરીને કાઈઝેનનો ઉદ્દેશ્ય ખામીઓ ઘટાડવાનો, કચરો અને નિર્ણયક્રમો દૂર કરવાનો, ઉત્પાદકતા વધારવાનો, કામદારોમાં હેતુ અને જવાબદારીની ભાવના વિકસાવવાનો તથા નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

૭. શુ હા રી

'શુ હા રી' એક જાપાની શબ્દસમૂહ છે, જે વિદ્યાર્થી માટે શીખવાના વિવિધ તબક્કાઓનું વર્ણન કરે છે. પ્રથમ તબક્કો 'શુ' છે. આ તબક્કામાં આપણે ક્રિયાઓ અને સ્વરૂપોનું પુનરાવર્તન કરીએ છીએ અને પોતાને શિસ્તબદ્ધ કરીએ છીએ. આ દરમિયાન વિદ્યાર્થી એક ગુરુના ઉપદેશોનું પાલન કરે છે અને તેનો ખંતપૂર્વક અભ્યાસ કરે છે. ત્યાર પછી આવે છે 'હા'. આ તબક્કામાં વિદ્યાર્થી પોતાની શીખેલી પદ્ધતિની બહાર નીકળે છે અને તેને વધુ વ્યાપક રીતે સમજવા માટે અન્ય ગુરુઓના ઉપદેશો તથા પદ્ધતિઓનો પણ અભ્યાસ કરે છે.

છેલ્લો તબક્કો 'રી' છે. આ તબક્કામાં વિદ્યાર્થીને હવે કોઈ માર્ગદર્શક પાસેથી સતત શીખવાની જરૂર રહેતી નથી. તે પોતાના અનુભવ, સમજ અને અભ્યાસના આધારે પોતાની આગવી પદ્ધતિ વિકસાવીને આગળ વધે છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, 'શુ હા રી'નો અર્થ છે—પહેલા શીખો, પછી સમજપૂર્વક તેને આત્મસાત કરો અને અંતે પોતાની આગવી કળા વિકસાવો.

અંતે...

વ્યવસાયની દુનિયામાં સફળતા માત્ર નફો, ઝડપી વૃદ્ધિ અથવા સ્પર્ધામાં આગળ નીકળી જવાથી નક્કી થતી નથી. લાંબા ગાળાની સફળતા માટે સંતુલિત વિચારસરણી, ધીરજ, સતત સુધારાની ભાવના અને બદલાતી પરિસ્થિતિઓને સ્વીકારવાની ક્ષમતા જરૂરી છે. દરેક સંસ્થા અને દરેક વ્યક્તિની પોતાની ગતિ, ક્ષમતા અને વિકાસની યાત્રા હોય છે. તેથી તાત્કાલિક પરિણામો કરતાં સતત પ્રગતિ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું વધુ મહત્વપૂર્ણ છે. આવી વિચારસરણી નેતાઓને દબાણમાં યોગ્ય નિર્ણયો લેવામાં, ટીમને સમજવામાં અને નિષ્ફળતાઓમાંથી શીખીને આગળ વધવામાં મદદ કરે છે. તે કર્મચારીઓમાં આત્મવિશ્વાસ, જવાબદારી અને સહકારની ભાવના પણ વિકસાવે છે. અંતે, સફળ વ્યવસાય માત્ર 'કેટલું મેળવ્યું' તેની વાત નથી, પરંતુ 'કેવી રીતે આગળ વધ્યા' તેની પણ વાત છે. જે સંસ્થા લોકો, પ્રક્રિયાઓ અને પરિસ્થિતિઓને સમજદારીપૂર્વક સ્વીકારીને સતત શીખે અને વિકસે છે, તે વધુ મજબૂત, સ્થિર અને લાંબા ગાળે સફળ બની શકે છે.